

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЯНЧЕВ АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 657:004.01(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ
ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ
В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Житомир – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Крутова Анжеліка Сергіївна,
Харківський державний університет харчування та торгівлі,
завідувач кафедри фінансів

Офіційні опоненти : доктор економічних наук, професор
Гнилицька Лариса Володимирівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
професор кафедри обліку підприємницької діяльності

доктор економічних наук, професор
Левицька Світлана Олексіївна,
Національний університет водного господарства та природокористування,
професор кафедри обліку та аудиту

доктор економічних наук, професор
Шевчук Володимир Олександрович,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
проректор з науково-педагогічної та наукової роботи

Захист дисертації відбудеться «30» жовтня 2015 року об 11⁰⁰. годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.01 у Житомирському державному технологічному університеті за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103, ауд. 233.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного технологічного університету за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103.

Автореферат розісланий «28» вересня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради, д.е.н., проф.

О.А. Лаговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з інновацій інформаційного суспільства двадцять першого століття є поява ідеї онтологічної багатовимірності діяльності людини. Актуальним питанням, що заслуговує на ґрунтовне дослідження, стало переосмислення принципів класичної науки та привернення уваги до інтенсивного розвитку міждисциплінарної енергетико-інформаційної концепції, у рамках якої події та господарські інтереси бізнес-структур розглядаються в тісному взаємозв'язку з різноманітними інформаційними та фізичними процесами. Оперативність, обґрунтованість та забезпеченість управлінських рішень повною мірою залежать від якості інформаційних ресурсів та адекватності засобів комунікації, що застосовуються для їх передачі. Інформація стає основним ресурсом зростання суспільного виробництва, а в системах управління різного рівня вирішуються складні завдання: переведення економічної діяльності на інноваційний шлях розвитку; більш раціональне використання виробничого потенціалу економіки країни; зростання ефективності праці у всіх галузях економіки; привернення уваги до соціальних та екологічних показників діяльності економічних інститутів.

Виходячи з показників глобального інноваційного індексу Україна продовжує рухатися в розвитку інформаційного суспільства повільними темпами¹. За даними Державної служби статистики сукупний індекс капітальних інвестицій у розвиток інформаційного суспільства за 2012-2013 рр. зріс до 103%, в той же час, в сфері «Інформація та телекомунікації» він дорівнює 92,4%. Обсяг капітальних інвестицій у ІТ-сферу складає 1288,4 млн. грн. або 2,5%, що замало для сучасного високотехнологічного розвитку². Разом з тим, високий рівень загроз у кіберпросторі підтверджується даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації, наведеними у доповіді про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2013 рік, Україна опинилася на четвертій позиції у світі серед країн-джерел кібернетичних атак. Тільки протягом лютого 2013 р. з території України їх було здійснено 566 тисяч³. Ще більш показовими є дані Служби безпеки України відносно зростання рівня кіберзлочинності. Слідчими органами СБУ протягом 2014 року порушено 1509 кримінальних справ у сфері порушення правил користування АСУ за ст. 361, 362, 363 розділу XVI Кримінального кодексу України. Фактично кількість злочинів, що скоєні внаслідок несанкціонованого доступу сягнула з 74 у 2012 році до 442 у 2014 році, за несанкціоновану зміну даних кількість злочинів збільшилася у 7 разів, за порушення правил користування в 9 разів.

Ситуація, що склалася свідчить про те, що існуючі підходи не надають дієвого механізму оцінки захищеності інформаційних систем, а суб'єктивні характеристики не спрацьовують, тому актуальним завданням є об'єктивна оцінка рівня захищеності інформаційних ресурсів і стану інформаційної безпеки, що вкрай важливе для формування довіри зовнішніх користувачів до інформації, яка подається у звітності суб'єктів господарювання.

¹ World Economic Forum [Internet-resource] – Access mode : http://www3.weforum.org/docs/GITR/2013/GITR_OverallRankings_2013.pdf

² За даними сайту <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

³ За даними сайту <http://www.kmu.gov.ua/>

Головним фактором науково-технічного прогресу є інформаційні технології, що дозволяють вирішувати значну кількість завдань із формування інформаційних ресурсів управління, кількість яких під впливом інформаційних потреб постійно зростає. Тому найбільш затребуваним та актуальним завданням інформатизації сучасного суспільства є організація електронного документообігу як основної документо-інформаційної комунікації.

Аналіз сучасних наукових джерел дозволив дійти висновку, що дослідження документування та документообігу суб'єктів господарювання традиційно проводилися за двома напрямками – бухгалтерським (управлінським) та технологічним. Дослідженням бухгалтерського аспекту документування присвячені праці В.І. Бачинського, М.Т. Білухи, Т.А. Бутинець, Л.В. Гнилицької, В.В. Євдокимова, В.П. Завгороднього, А.С. Крутової, С.А. Кузнецової, І.Д. Лазаришиної, С.О. Левицької, С.Ф. Легенчука, В.В. Муравського, В.О. Шевчука, в яких основна увага приділялася документуванню як елементу облікового процесу. При цьому актуальність зазначеного питання обумовлювалася необхідністю міжнародної уніфікації та стандартизації інформаційних процесів, а також імплементацією міжнародного стандарту ISO 15489-2001 “Інформація та документація – Управління документацією”.

Актуалізація проблеми розробки і впровадження електронних документів та електронного документообігу була предметом досліджень М.М. Бенька, А.Д. Болгарова, А.Є. Голоскокова, С.В. Івахненкова, О.В. Матвієнко, Т.Г. Мельник, Т.В. Меркулової, І.Ю. Савельєва, А.А. Пилипенка, які розглядали електронний документообіг як інноваційний процес, що підлягає імітаційному моделюванню та радикальному реінжинірингу в рамках технологічного напрямку. Безумовно, обидва підходи пов'язані між собою, що обумовлює доцільність здійснення комплексного наукового пошуку, зокрема розробку процесно-орієнтованої системи електронного документообігу, яка надає підтримку управлінню та забезпечує координацію адміністративних бізнес-процесів. Наявність проблем розвитку соціально-економічних відносин, необхідність удосконалення моделей облікового процесу відповідно до сучасних інформаційних потреб, оптимізації інформаційного ризику й усунення наслідків загроз економічної та інформаційної безпеки актуалізують потребу оновлення теоретико-методологічних засад розвитку та впровадження систем електронного документообігу на макро- і мікрорівнях управління, що зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначення мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям досліджень пов'язаний із загальною тематикою наукових досліджень кафедр бухгалтерського обліку та аудиту і фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі, за темами: “Удосконалення обліку витрат на підприємствах готельного господарства” (номер державної реєстрації 0113U007576), особистий внесок автора полягає в розробці із рекомендацій проектування технології облікового процесу в підприємствах готельного господарства; “Управлінський облік фінансових результатів торговельних підприємств” (номер державної реєстрації 0114U005526), зокрема, автором запропоновано шляхи вдосконалення методики електронного документування товарних операцій та методичні засади обліку електронних розрахунків за реалізованими товарами та послугами; “Управління

комерційними ризиками підприємств торгівлі” (номер державної реєстрації 0114U005310), особисто автором запропоновано імітаційну модель оцінки ймовірності загрози та ступеня захищеності системи електронного документообігу; “Ефективність управління рентабельністю в підприємствах ресторанного господарства: теорія, методологія, практика” (номер державної реєстрації 0113U002012), автором розроблено методичні засади оптимізації витрат з оплати праці облікового персоналу в системі електронного документообігу; “Організація і методика електронного документообігу процесів товарно-матеріального забезпечення господарської діяльності” (номер державної реєстрації 0115U001115), особисто автором сформовано методологічні основи організації електронного документообігу ведення обліку товарних операцій на торговельно-виробничих підприємствах сучасних форматів. Наукове дослідження здійснювалося за сприяння Міністерства освіти і науки України відповідно до наказу МОН України “Про проведення конкурсного відбору проектів наукових досліджень і розробок” від 08.08.2014 р. № 916 за темою “Інноваційні технології формування інформаційно-аналітичних ресурсів управління підприємницькою діяльністю” (номер державної реєстрації 0115U001116), особисто автором запропоновано методологічні аспекти організації електронного документообігу та розроблено рекомендації з організації глобального електронного документування в умовах розвитку інформаційної економіки в Україні.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування організаційно-методологічних положень розвитку електронного документування в системі бухгалтерського обліку шляхом моделювання ефективної системи електронного документообігу та розробки інфраструктури баз даних для формування обліково-аналітичного забезпечення всіх рівнів управління.

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено наступні завдання:

- поглибити теоретичні засади облікового процесу в інформаційній економіці;
- розкрити структурно-логічні аспекти технології облікового процесу та соціально-економічні засади організації праці персоналу облікових служб;
- дослідити діалектику розуміння документа – семантичної основи процесу документування, як елемента методу бухгалтерського обліку;
- проаналізувати основні етапи еволюції процесів документування в умовах інформаціології суспільства;
- запропонувати науково обґрунтовану класифікацію документів, що задовольняє вимогам бухгалтерського документування;
- оцінити вплив онтології віртуальної реальності на процеси документування в умовах інформатизації суспільно-економічних відносин;
- здійснити моніторинг існуючих систем електронного документообігу та розробити їх класифікацію;
- визначити організаційно-методологічні засади процесів архівування документів у системі бухгалтерського обліку;
- удосконалити методичні положення контролю якості документообігу в інформаційній системі бухгалтерського обліку;
- запропонувати організаційні засади та технологію інформаційного захисту в системах електронного документообігу;

- розробити рекомендації щодо електронного документування окремих бізнес-процесів господарської діяльності;
- поглибити методологічні аспекти стандартизації електронного документування в Україні;
- удосконалити методологію обліку документів суворої звітності в умовах електронного документування;
- розробити концептуальну модель глобального документообігу як основи розвитку бухгалтерського обліку в Україні.

Об'єктом дослідження є теорія та практика документування в системі бухгалтерського обліку.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, науково-методичних та практичних засад документування бізнес-процесів у бухгалтерському обліку в умовах застосування технологій електронного документообігу.

Методи дослідження. Методологічною основою пізнання об'єкта наукового дослідження стало застосування наукових постулатів теорії системного розв'язання проблем формування та функціонування систем електронного документообігу на мікро- та макрорівнях управління. У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, конкретизацію, абстрагування, метод історичного й логічного дослідження. Задіяно методичні прийоми: вибірка, узагальнення, моделювання, огляд, підрахунок, порівняння, тестування.

Методи діалектичного та системного аналізу використано під час дослідження розвитку технологій документування бізнес-процесів під впливом інформатизації суспільства; порівняння – при проведенні аналізу вимог до документів та документообігу в різних соціально-економічних умовах; методи компаративного аналізу та групування – під час розробки науково обґрунтованої класифікації документів і систем електронного документообігу; системно-структурний аналіз – для оцінки впливу впровадження системи електронного документообігу на формування основних засад інформаційної економіки в Україні; моделювання – при побудові моделі ієрархічної структури формалізованої логіки облікового процесу, а також концептуальної моделі глобального електронного документообігу; графічний – для наочного подання результатів дослідження; економіко-математичні – під час побудови моделі інформаційної ємності документа та оцінки ефективності систем електронного документування; процесний підхід – для функціонально-результативної декомпозиції архівування документів у інформаційній системі суб'єктів господарювання. Для розкриття генезису електронного документообігу та діалектики його цільового спрямування використано принцип наукової абстракції. Для дослідження онтологічних особливостей документів як основи формування інформаційної економіки та впливу віртуальної реальності на процеси документування застосовано методи філософського пізнання.

Наведені узагальнення ґрунтуються на статистичних даних Міжнародного економічного форуму, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства фінансів України, матеріалах Світового банку, даних фінансової та статистичної звітності суб'єктів господарювання, анкетних даних і даних опитувань облікового персоналу

досліджуваних підприємств, інтернет-ресурсах. Обробка інформації здійснювалась з використанням програмного забезпечення статистичного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти Євросоюзу та України з питань розбудови інформаційного суспільства, запровадження методів електронного урядування, стандартизації електронного документообігу та контролю інформаційної безпеки; документи методичного та довідкового характеру з бухгалтерського обліку, оподаткування та складання фінансової звітності; праці вітчизняних і зарубіжних учених з теорії, методології та організації процесів документування господарських операцій; матеріали вітчизняних та зарубіжних науково-практичних конференцій; періодичні видання; інтернет-ресурси; статистичні дані; практичні матеріали суб'єктів господарювання; власний досвід із питань запровадження ІТ-технологій документування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методологічних засад функціонування ефективної системи електронного документообігу суб'єктів господарювання в Україні та розробці інфраструктури баз даних для формування інформаційно-аналітичного забезпечення всіх рівнів управління.

Зміст найбільш суттєвих наукових результатів, одержаних особисто автором, полягає в наступному.

Вперше одержано:

– концептуальну модель організації бухгалтерського обліку, яка складається з двох впорядкованих підсистем предметної сфери: обліково-інформаційної та обліково-аналітичної, що дозволило сформулювати структурно-логічні засади побудови технології облікового процесу, які базуються на формалізованому описі адміністративних бізнес-процесів, перебувають у ієрархічній залежності та складають бізнес-логіку суб'єкта господарювання;

– методологічні засади бухгалтерського обліку як інформаційної підсистеми управління віртуальним бізнес-утворенням, підставою існування якої є чітка консолідація фіксації господарських фактів і результатів бізнес-процесів за допомогою уніфікованих форм електронних документів та онтологічної моделі формалізованого знання про просторово розосереджене угруповання фізичних та юридичних осіб, із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечило взаємодію елементів інфраструктури із зовнішнім інформаційним простором віртуальних підприємств у системі бухгалтерського обліку та дозволило розробити методiku оцінки семантичної ємності інформаційних ресурсів віртуального підприємства;

– теоретико-організаційні засади фіксації правового статусу архіву підприємства у складі внутрішніх регламентів з організації бухгалтерського обліку, що дозволило встановити правила формалізації документів шляхом уведення класифікаторів і рубрикаторів їх пошуку, режимів зберігання, спеціалізованих тезаурусів підтримки логічних зв'язків між документами, а також забезпечити інформаційну цілісність документів та розподіл прав доступу згідно з визначеною структурно-логічною технологією облікового процесу;

– концептуальну модель розвитку бухгалтерського обліку, що базується на технологіях глобального документообігу, суб'єктом якої визначено довкілля, а

об'єктами – населення, бізнес, державу та інформаційне суспільство, що сприяє вирішенню проблем створення політико-правових, економічних, організаційних та матеріально-технічних умов для формування сучасної державної інформаційної політики, підвищення ефективності використання всіх видів інформаційних ресурсів і управління елементами інформаційно-комунікаційної інфраструктури, забезпечення розвитку та захисту вітчизняної інформаційної сфери;

удосконалено:

– концептуальну модель електронного документування як базового елемента методу бухгалтерського обліку, яка, на відміну від існуючих, базується на розумінні документа не як продукту інформаційно-документаційної діяльності, а як предмета задоволення інформаційної потреби, сформованої на стадії побудови ідеального образу об'єкта, що дозволило виділити основні характеристики процесу документування, а саме: суб'єкт, об'єкт, предмет, мету, принципи, засоби та методи;

– класифікацію документів, відмінність якої полягає у виділенні в якості класифікаційних ознак функціонального призначення документів (загальні функції: інформаційна, соціо-еколого-економічна, комунікативна; специфічні функції: управлінська, правова), що дозволило запропонувати систему кодування документів, їх зберігання в електронному архіві та організації документообігу в системі бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання та складових глобального документообігу;

– наукові рекомендації щодо електронного документування процесів матеріального забезпечення господарської діяльності, розрахункових операцій із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, електронного обліку праці та її оплати, електронного документообігу в системі оподаткування. Зокрема, розроблено модель первинного обліку праці та її оплати в системі електронного документообігу, яка, на відміну від існуючих, ураховує сутність адміністративних бізнес-процесів підприємства та алгоритм електронної автентифікації платників податків у глобальній системі електронного уряду, що дозволяє без додаткових витрат підвищити якість інформаційних потоків з електронного документування податкових розрахунків та уникнути дублювання документів і їх окремих реквізитів у державних базах даних;

– концепцію державного контролю обігу бланків суворої звітності за трьома видами емісії електронних документів (документарна, змішана та електронна), яка, на відміну від існуючих, одночасно враховує вимоги міжнародних стандартів інформаційного обміну та особливості системи державного управління в Україні, що дозволило розробити алгоритм електронного документообігу в органах державної влади, де функції координаційного центру виконуватиме Департамент державної політики у сфері пробірного нагляду, документів суворої звітності та лотерейної діяльності Міністерства фінансів України;

– методичні та організаційні положення щодо оцінки рівня захищеності інформаційних ресурсів за притаманними системі ІТ-аудиту напрямками – контроль поточного стану, контроль інфраструктури, контроль інформаційної безпеки, що забезпечило подання в аудиторському висновку інформації про стан інформаційної безпеки та сприяло формуванню довіри зовнішніх користувачів до фінансової звітності суб'єктів господарювання;

дістало подальший розвиток:

– понятійно-термінологічний апарат бухгалтерського обліку шляхом обґрунтування дефініції “обліковий документ” як специфічний клас бухгалтерських документів, які поєднують інформаційні, технологічні та соціально-психологічні аспекти документування, є основою економічної інформації, циркуляція якої на макрорівні належить до сфери формування державних баз даних, а на рівні бізнес-одиниці – до сфери визначення завдань уніфікації документів та побудови систем документування, що стало результатом реалізації низки науково обґрунтованих теоретичних і прикладних соціально-економічних засад розуміння поліфункціональності облікових документів, які набувають нового змісту під впливом інформатизації економічних відносин;

– періодизація історії розвитку моделей бухгалтерського обліку через ідентифікацію закономірностей, які виходять з основних облікових ідей свого часу та етапів розвитку соціально-економічних відносин, що дозволило конкретизувати характеристики корисності інформаційних ресурсів та стало підґрунтям для розробки наукової парадигми інформаційно-аналітичного забезпечення управління суб’єктами господарювання в системі електронного документування;

– класифікація систем електронного документування, яка базується на технології облікового процесу і формалізованому описі предметної області з визначеними ітераціями, процедурами та етапами, що дозволило запропонувати методіку оцінки рейтингу привабливості системи електронного документообігу на основі питомої ваги параметрів прийняття рішення щодо її впровадження та оцінки очікувань користувачів відповідно вартості та рейтингу технічної досконалості;

– методологічні засади оцінки ефективності процесу бухгалтерського документування на підприємстві в рамках концепції контролю якості документообігу, до компонентів якої належать: організаційні рівні процесу документування; атрибути якості; показники споживчої якості; тип системи документообігу; стан системи контролю, що створило підґрунтя для адекватного відображення об’єкта та обґрунтованого відбору суттєвих ознак і зв’язків господарської операції;

– методологічний інструментарій гармонізації бухгалтерського документування шляхом розробки та запровадження стандартів підтримки технічного регламенту з електронного документообігу, методів безпеки інформаційних технологій, телекомунікацій та інформаційного обміну між системами, що сприяло оптимізації документообігу за умов збереження інформаційної ємності з одночасним зниженням витрат на його ведення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх реальній спрямованості на формування якісно нової цілісної системи електронного документообігу вітчизняних суб’єктів господарювання. Так, знайшли практичне впровадження пропозиції з удосконалення формування інформаційно-аналітичних ресурсів управління і впровадження інновацій у систему бухгалтерського обліку стосовно складання облікової звітності, адекватної вимогам сучасної господарської діяльності, а також організації системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління суб’єктів господарювання через її інтеграцію з потужними функціональними можливостями інноваційних програмних рішень. Викладені в

дисертації рекомендації повною мірою відповідають сучасним тенденціям розвитку інформаціології суспільства й тому можуть бути використані у формуванні сучасної методології бухгалтерського обліку та розробці навчальних програм для вищих навчальних закладів.

Практичну цінність мають рекомендації, які отримали схвалення керівників низки суб'єктів господарювання, провідних фахівців у галузі бухгалтерського обліку й управлінського консалтингу, розробників програмного забезпечення, що підтверджується відповідними довідками. Наукові результати отримали практичне застосування:

– на загальнодержавному рівні – впроваджено пропозиції щодо документування господарських процесів і проектування баз даних електронної звітності, а також організації контролю інформаційного захисту в системах електронного документообігу (Департамент розвитку бізнес-клімату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – довідка № 137-04/15 від 05.04.2015 р.); пропозиції з удосконалення електронного документування операцій з обліку членів організації та їх внесків у розрізі дійсних та асоційованих членів, а також регіонів України (Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України – довідка № 23 від 26.04.2015 р.);

– на регіональному рівні – впроваджено внутрішній регламент – положення про архів підприємств, яке запропоновано будувати за структурою ретроспективних даних та предметно-орієнтованих сховищ даних, що дозволяє підвищити функціональність архіву в рамках реалізації положень Програми сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на 2011-2015 роки (Департамент економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації – довідка № 07-24/3142 від 23.12.2014 р.); розробки з організації електронного документообігу в системі оподаткування та вдосконалення системи консультативних послуг у рамках взаємодії органів влади з підприємницькими структурами (Харківська торгово-промислова палата – довідка № 229/63.01-6 від 12.06.2014 р.);

– на рівні суб'єктів господарювання – використання методики електронного документування реалізації товарів та розрахунків за них (ТОВ “РЕСПЕКТПЛЮС”(мережа супермаркетів “РОСТ”) – довідка № 34-324 від 12.02.2015 р.); ТОВ “Укр-Трейд” (мережа супермаркетів “Класс”) – довідка № 1303/П від 13.03.2015 р.); впровадження результатів дисертаційної роботи з проектування системи первинного обліку праці та її оплати в системі електронного документообігу (ПрАТ “Харелектромет” – довідка № 67 від 30.01.2015 р.; ТОВ “Капсулар” – довідка № 73 від 10.02.2015 р.); упровадження внутрішніх регламентів стандартизації інформаційної безпеки систем електронного документування (Командитне товариство “Концерн “Райський уголок” – довідка № 12-1215 від 02.02.2015 р.; ТОВ НВФ “Хортиця” ЛТД – довідка № 431 від 27.03.2015 р.; ТОВ “Ново-Водолажський масло-жировий комбінат” – довідка № 214/6 від 10.04.2015 р.);

– в організації навчального процесу Харківського державного університету харчування та торгівлі під час підготовки методичного забезпечення та викладання дисциплін “Організація обліку”, “Інформаційні системи і технології бухгалтерського обліку”, “Комп’ютерний аудит”, “Управлінські інформаційні системи в обліку та

аналізі”, “Адміністрування податків та обов’язкових платежів” (акт впровадження від 11.01.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Наукові розробки, висунуті пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення та пропозиції, що є індивідуальним внеском автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались і схвалені на 15 вітчизняних та зарубіжних наукових конференціях, що відображено в публікаціях [32-46].

Публікації. Результати дисертаційної роботи опубліковано в 47 авторських публікаціях, серед них: одноосібна монографія (обсягом 16,4 друк. арк.), чотири монографії у співавторстві (загальним обсягом 50,32 друк. арк.), одна колективна монографія (обсягом 22,38 друк. арк.), 25 статей у фахових наукових виданнях (загальним обсягом 13,09 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 10,02 друк. арк.), із них 3 – в зарубіжних виданнях, 7 – у виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 15 тез доповідей на наукових конференціях (загальним обсягом 2,57 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 1,71 друк. арк.), один посібник із грифом МОН (загальним обсягом 24,19 друк. арк.). Загальний обсяг усіх публікацій становить 128,86 друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 51,64 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів та висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації становить 365 сторінок друкованого тексту, у тому числі 32 таблиці і 57 рисунків на 39 сторінках. Список використаних джерел містить 378 найменувань на 43 сторінках. Дисертація містить 12 додатків на 51 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв’язок дисертації з науковими програмами, планами, тематикою наукових досліджень університету, сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значущість отриманих наукових результатів, наведено відомості про їх апробацію.

У першому розділі **“Наукова організація облікового процесу в інформаційній економіці”** визначено теоретичні основи облікового процесу, розглянуто особливості генерування управлінських функцій та рішень в обліковому процесі, систематизовано та поглиблено структурно-логічні аспекти технології облікового процесу, уточнено соціально-економічні засади організації праці персоналу облікових служб.

Складність схеми підготовки управлінських рішень пов’язана з постійним пошуком нових шляхів формування інформаційного забезпечення, що дозволяє подолати інформаційну кризу. Вирішити це завдання можна лише за умов розробки теоретичних основ, технологічного інструментарію та соціально-психологічних складових облікового процесу, який є первинною ланкою створення економічної інформації суб’єктів господарювання про результат діяльності.

Дослідження еволюції теоретичних засад та закономірностей розвитку бухгалтерського обліку в різних країнах дозволило визначити ключові події, що сприяють формуванню сучасної облікової системи, а саме: розмежування організаційно-правових форм господарювання, формування основних принципів бухгалтерського обліку, прийняття стандартів обліку та аудиту тощо. Установлено, що ключовим етапом розвитку методології бухгалтерського обліку є узагальнення основних принципів та вимог щодо якісних характеристик облікової інформації, як інформаційного базису прийняття управлінських рішень. Підтримуючи погляди сучасних науковців, які виокремлюють можливості інформаційних ресурсів за змістовими характеристиками, орієнтованими на користувачів інформації, та характеристиками, що забезпечують інформаційну безпеку, нами додано окрему групу якісних організаційних характеристик, які відповідають за формати подання господарських операцій та здатність еволюціонувати в системі управління. До них належать доступність, відповідність корпоративній системі цінностей та економічна доцільність.

Залучившись до пошуку відповіді на питання про зміст інформаційної системи встановлено, що загальноприйнятим трактуванням інформаційної системи є сукупність технічного, програмного, організаційного та кадрового забезпечення, що використовується для упорядкування процесів комунікації та обміну інформацією. Це доводить, що основна увага приділялася технологічній складовій. Разом із тим, саме інформація визначає змістовність та зрілість інформаційної системи, тому для суб'єктів господарювання адекватним доцільно вважати визначення інформаційної системи як сукупності інформаційних ресурсів про діяльність підприємства, а також засобів їх обробки, яка складається з наступних елементів: інформаційні ресурси; програмно-апаратний комплекс; персонал та процедури, що формують обліковий процес.

Визначення конкурентних переваг суб'єктів господарювання (приріст капіталу, розвиток та електронізація бізнесу та ін.), які базуються на активному використанні інформаційних ресурсів, дозволило запропонувати організаційну модель інформаційної системи через комплексне поєднання елементної структури, ієрархії управління, циклічності етапів облікового процесу, що дозволяє вирішувати завдання формування облікової політики, прогнозування та поглиблення інтеграційних процесів у бухгалтерському обліку.

Доведено, що технологічні особливості облікового процесу ототожнюють із документуванням господарських операцій та документообігом підприємства, що позбавляє обліковий процес цілісності сприйняття. За таких обставин обліковий процес слід розглядати як технологію інформаційної підтримки прийняття рішень у рамках адміністративного бізнес-процесу, до якого належать: запровадження заходів з уведення інформаційних ресурсів; аналіз ефективності управління інформацією; застосування прикладних інструментів маршрутизації інформаційних потоків; здійснення внутрішнього контролю. Крім того, в умовах інформатизації економічних відносин технологією облікового процесу має передбачатися генерація не лише інформаційних ресурсів управління існуючими бізнес-процесами, а й методики проектування нових бізнес-процесів завдяки реінжинірингу. Безумовними перевагами такого підходу є формалізація даних та знань на стадіях облікового процесу й орієнтація на результат у цілому за загальною бізнес-логікою. За таких

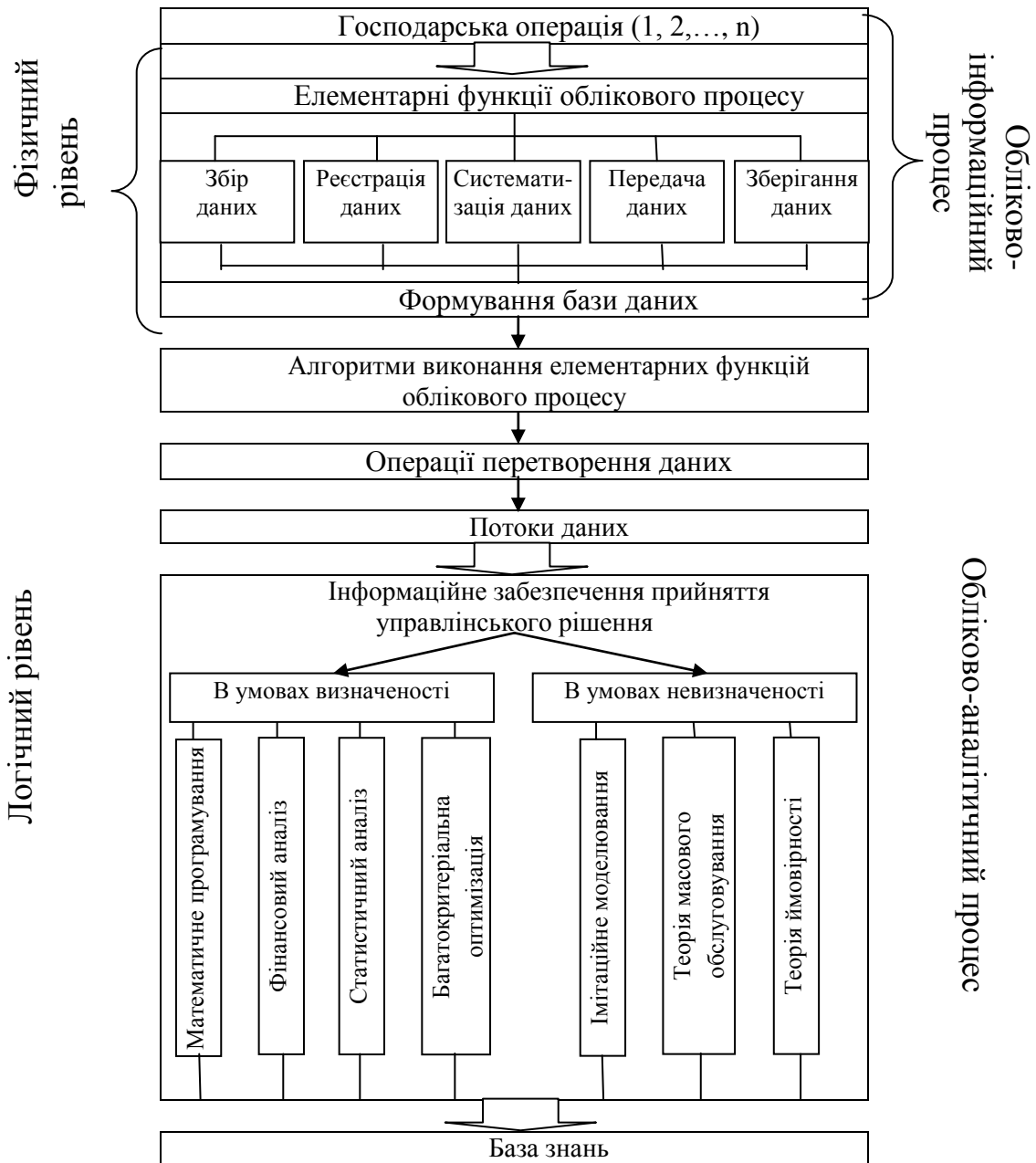
умов технологію облікового процесу пропонуємо розглядати як комплекс методів і процедур, що перетворюють вхідні дані на вихідну інформацію з метою забезпечення сприятливих умов користувачам для прийняття зважених рішень та підвищення ефективності діяльності в інноваційній економіці. Відповідно, під реінжинірингом облікового процесу доцільно розуміти роботи з проектування стійкої, цілеспрямованої сукупності взаємопов'язаних видів діяльності зі створення та функціонування єдиного інформаційного простору суб'єкта господарювання.

Інформатизація суспільно-економічних відносин, нові ергономічні, розрахунково-аналітичні та методичні прийоми організації бухгалтерського обліку змінюють змістові характеристики облікового процесу. Структурна побудова облікового процесу, що генерує кінцевий продукт – базу даних і базу знань, складається з двох підпроцесів: обліково-інформаційного та обліково-аналітичного (рис. 1). Унаслідок обліково-інформаційного процесу формується база даних підприємства, а в результаті обліково-аналітичного – база знань. Як елементи всесвітньої інтелектуальної бази, база даних і база знань характеризують зафіксовану в повідомленнях економічну інформацію. Таким чином, обліковий процес можна визначити, з одного боку як базу даних, а з іншого – як систему обробки даних, тобто технологію формування бази знань, що ґрунтується на використанні системи документообігу.

Кожна з підсистем адміністративного бізнес-процесу є множиною ієрархічно розташованих та горизонтально систематизованих бізнес-процесів нижчого рівня, об'єднаних загальною метою бізнес-системи предметної області. Підсистеми адміністративного бізнес-процесу складаються з множини конкретних елементарних функцій. Таким чином, поняття “бізнес-система”, “бізнес-підсистема” та “господарська операція” перебувають у певній ієрархічній залежності та визначають логіку адміністративного бізнес-процесу. Розробку ієрархічної структури облікового процесу запропоновано розпочинати з опису логіки через визначення його ключових елементів (рівні предметної області): елементарна функція f , бізнес-система $S = f(S_1, S_2, \dots, S_n)$, бізнес-підсистема $S_n = f(Q_{n1}, Q_{n2}, \dots, Q_{nm})$, бізнес-процес $Q = f(Q_1T_1, \dots, Q_1T_n, \dots, Q_nT_1, \dots, Q_nT_n)$.

Відповідно до цього визначено основні принципи технології облікового процесу: системність та логічність побудови забезпечуючих та функціональних складових; декомпозиція процесу на низку блоків завдань, кожен з яких моделює певну сферу управлінської діяльності; оновлення методичного апарату та включення нових програмних модулів у систему; широке використання економіко-математичних методів, методів бюджетування та прогнозування систем збалансованих показників; адаптація елементів системи.

Наведені методи та принципи проектування технології облікового процесу здебільшого характеризують його матеріальну, інформаційну та організаційну складові. Проте у структурі обліково-аналітичної системи наявний такий вагомий фактор, як людина (її розумова та фізична праця). Обґрунтовано, що технологія облікового процесу має розроблятися відповідно до структури системи управління підприємством та передбачає кадрову складову. У дисертації подано основні компетенції, якими повинен володіти бухгалтер для організації процесу документування в розрізі обліково-інформаційного та обліково-аналітичного процесів.

Рис. 1. Модель облікового процесу в інформаційній системі підприємства

У другому розділі **“Методологічні засади бухгалтерського документування господарських процесів”** досліджено філософські аспекти та теоретичні засади процесу документування в системі бухгалтерського обліку, феномен документу в умовах інформаціології суспільства, визначено онтологію облікових документів, розкрито вплив віртуальної реальності на процеси документування.

Визначено, що з огляду на діалектику розуміння документа, семантичною, формальною та сутнісною основою процесу документування є документ, здатний задовольняти інформаційні потреби суспільства та формувати класи інформаційних сукупностей. Дослідження методології документування як елемента методу бухгалтерського обліку (об’єкт, суб’єкт, предмет, принципи, способи, методи) дозволило розробити його концептуальну модель, яку покладено в основу побудови класифікації документів та ієрархічної структури управлінських інформаційних систем.

На основі системного підходу завдання управління процесами документування вирішено за наступними напрямками. За першим напрямком створено ефективний механізм формування та зберігання інформаційних ресурсів, зокрема розроблено дійсно уніфіковану класифікацію документів як основи формування інформації для всіх ланок управління та внутрішніх і зовнішніх користувачів, сформульовано базові правила бездокументарної фіксації фактів господарської діяльності. За другим напрямком досліджено електронні технології організації документообігу. За третім – вирішено завдання впровадження сучасних інформаційно-документаційних систем у діяльність суб'єктів господарювання.

Використання онтологічного способу мислення та подання фактів господарського життя бізнес-структур на будь-якому економічному рівні дозволило охарактеризувати документ як сукупність елементів та взаємопов'язаних визначень, які стосуються певної предметної області та виконують нормативну функцію – фіксацію категоріального апарату концепції та передачу відомостей про об'єкт дослідження концептуальними елементами мега- та метарівнів. Документ є найбільш стабільним феноменом, який одноосібно володіє властивостями інваріанта суб'єкта та відображає його енергоінформаційний ресурс.

На основі оцінки ролі документів у системі бухгалтерського обліку розроблено комплексну класифікацію, яка дозволила згрупувати документи, виявити закономірності їх розвитку та притаманні їм ознаки. Раніше науковці поклалися на класифікаційні ознаки документів, обумовлені їх призначенням, порядком складання, способом відображення операцій, місцем складання та порядком заповнення. На нашу думку, в основу науково обґрунтованої класифікації документів необхідно покласти їх функціональне призначення, оскільки кожна з класифікаційних ознак відповідає за виконання певної функції документа (табл. 1). Ознаками специфічних функцій документів визнано такі: вид управлінського рішення; вид об'єкта бухгалтерського обліку, що первинно документується; фактор часу; правовий статус; спосіб засвідчення та подання. Запропоновану класифікацію документів покладено в основу системи їх кодування, зберігання в базі даних та організації документообігу.

Запровадження сучасних ІКТ лише посилило роль документів у формуванні інформаційної підтримки управління суб'єктів господарювання. При цьому ключовою умовою функціонування системи бухгалтерського обліку та засобом економії витрат управлінського циклу стає фактор часу. Доведено, що характерною особливістю документування в сучасних умовах господарювання є те, що матеріальна (формальна) складова документу зберігає певну стійкість, а часова та структурна складові постійно вдосконалюються відповідно до потреб у прогнозуванні часу отримання кінцевих результатів управлінських рішень, у плануванні етапів розвитку господарського механізму, в економії часу на задоволення інформаційних потреб суспільства.

Результатом упровадження інтернет-технологій у господарські процеси став стрімкий розвиток процесів документування, зміна їх сутності та поява такого феномена господарського життя, як “віртуальні підприємства”. У таких умовах єдиною підставою для існування віртуального підприємства є чітка консолідація фіксації господарських фактів і результатів бізнес-процесів за допомогою

уніфікованих форм документів та єдиної корпоративної онтологічної моделі формалізованого знання про просторово розосереджене групування віртуальних бізнес-структур з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Тобто, єдиною основою системи управління віртуальними бізнес-утвореннями є бухгалтерське документування господарських фактів, що надає всім учасникам бізнес-процесів зокрема та суспільству загалом певні переваги.

Таблиця 1

Класифікація документів за функціональними ознаками

Функції документів	Класифікаційна ознака	Види документів
Загальні функції		
Інформаційна	Спосіб представлення інформації	Паперові, електронні
	Обсяг	Первинні, зведені, звітні
	Час використання в поточній діяльності	Ретроспективні, поточні, перспективні
	Канал сприйняття	Візуальний, тактильний, аудіальний, аудіовізуальний
Соціально-економічна	Рівень доступу	Загального користування, обмеженого доступу, секретні
	Ступінь поширеності інформації	Опублікований, неопублікований, непублікований
	Регулярність	Періодичні, неперіодичні
Комунікативна	Спосіб формалізації	Формалізовані, напівформалізовані, неформалізовані
	Характер засобів фіксації інформації	Вербальні, невербальні
	Матеріальна форма	Паперові, аналогові, електронні
Специфічні функції		
Управлінська	Вид управлінського рішення	Виправдовувальні, розпорядчі
	За видами обліку	Бухгалтерські, управлінські, статистичні, податкові
	Фактор часу	Встановлений правовою нормою, встановлений внутрішнім регламентом, за запитом, перманентний
Правова	Правовий статус	Має юридичну силу, не має юридичної сили
	Спосіб засвідчення	Нотаріально засвідчений, підписаний та засвідчений печаткою, засвідчений факсиміле, засвідчений електронним підписом
	Варіант подання	Оригінал, копія, дублікат

У ході дослідження доведено, що впровадження сучасних ІКТ наблизило показник інформативності документа до показника інформаційної вартості документа, яку слід аналізувати з урахуванням критеріїв його корисності на знаковому (семіотичному) та змістовому (семантичному) рівнях. Оцінка інформації на семіотичному рівні є нескладною і може бути проведена достатньо об'єктивно на

аналітичних субрахунках бухгалтерського обліку за елементами витрат на його формування. Така міра вартості широко використовується в сучасній практиці під час встановлення тарифів на передачу даних, зв'язок, тиражування інформації та ін. Однак визначення інформаційної вартості на семантичному рівні є складним завданням, оскільки зв'язок між об'єктивною оцінкою на семіотичному рівні з суб'єктивною семантичною вартістю відсутній.

В інформаційній системі бухгалтерського обліку для оцінки інформаційної вартості документа на семантичному рівні слід проаналізувати взаємозв'язок між структурно-пов'язаною інформацією (міститься у структурі предмета, явища або процесу) та вільною інформацією, пов'язаною з інформаційною складовою людської діяльності. Розроблена модель взаємозв'язку між двома видами інформації дозволила визначити інформаційну вартість інформаційних ресурсів системи загалом. У запропонованій моделі бухгалтерського обліку кожна функція виконує завдання оцінки ступеня задоволення суб'єктивних інформаційних потреб користувачів стосовно певних видів ресурсів підприємств.

У третьому розділі **“Електронні технології організації документування в системі бухгалтерського обліку”** вдосконалено класифікацію систем електронного документообігу, розроблено методологічні засади архівування службових документів у системі бухгалтерського обліку, сформовано інструментарій контролю якості інформаційного забезпечення управління в інтерактивних системах, удосконалено організаційні положення інформаційного захисту в системах електронного документообігу.

В сучасних умовах усе частіше в процесі документування господарської діяльності різних суб'єктів господарювання використовуються технології електронного документообігу. Тому цілком виправданою є зацікавленість у налагодженні інформаційної системи, яка генерує, трансформує, передає та зберігає інтелектуальні інформаційні ресурси для прийняття рішень стосовно оперативного управління та стратегічного планування.

Методологічні засади вироблення нового знання про процеси створення, обробки, зберігання та знищення інформаційних ресурсів формуються в системі документування господарських процесів. Наукова спільнота сформувала певний підхід до визначення поняття електронного документообігу, який базується на організаційно-технічній складовій. Проте, на нашу думку, електронний документообіг слід розглядати як систему руху документів у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі від моменту їх генерування, отримання до завершення їх виконання, відправлення та архівування.

Високоєфективною та завжди надійною є система бухгалтерського обліку, яка має оптимальну кількість рівнів виконання інформаційних функцій управління, кожен з яких характеризується різним ступенем інформаційної агрегації. З огляду на це в дослідженні запропоновано формалізувати систему документообігу в межах облікового процесу – інформаційні операції (ітерації), інформаційні процедури, етапи технологічного процесу та технологічний процес загалом. Обґрунтувавши доцільність адаптації та використання термінології суміжних економічних спеціальностей, рекомендовано під ітерацією процесу документообігу розуміти сукупність повторюваних, методично однорідних дій з інформаційними ресурсами,

які ініціюються певним центром відповідальності. Під інформаційною процедурою документообігу слід розглядати сукупність ітерацій, що згруповані за цільовими функціями. Сукупність інформаційних процедур слід ототожнювати з етапами технологічного процесу документообігу, а технологічний процес – із їх упорядкованою послідовністю. Керуючись вимогами законодавства стосовно дослідження методологічної бази організації архівування документів в умовах інформатизації суспільно-економічних відносин, запропоновано застосовувати внутрішній регламент – положення про архів підприємства, структура якого містить загальні відомості про строковість та порядок зберігання документів, а також функції архіву (рис. 2).

Рис. 2. Структура положення про архів підприємства

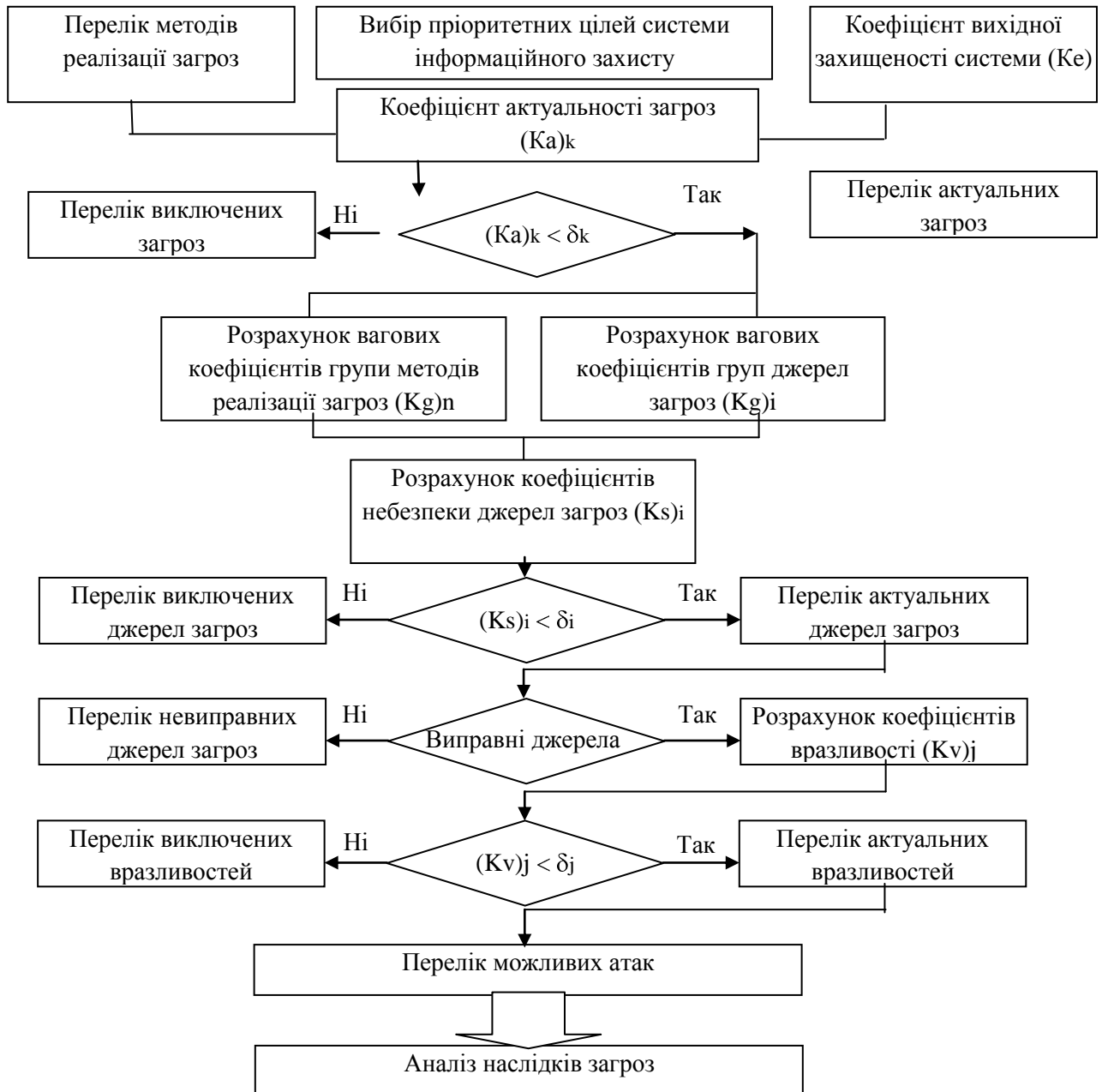
Результатом дослідження теоретико-методологічних засад контролю якості інформаційного забезпечення управління свідчать, що сучасні науковці основну увагу приділяють виробленню його практичного інструментарію, визначаючи контроль як функцію антикризового управління. Вочевидь, проблема оцінки якості формування інформаційних ресурсів у системі електронного документообігу повинна вирішуватися за двома напрямками. Якісна оцінка передбачає застосування інструментарію оцінки ефективності функціонування складових системи, а кількісна оцінка здійснюється завдяки методам математичного моделювання. Розроблено концепцію контролю якості процесу документообігу, до компонентів якої слід віднести організаційні рівні процесу документування, атрибути якості, показники споживчої якості, тип системи документообігу, тип надходження даних, стан системи контролю.

З кожним роком зростає рівень інтегрованості України до світових інформаційних процесів. Проникнення інформаційних технологій у всі сфери життя українського суспільства досягає загальносвітових показників, створюючи інформаційне суспільство. Водночас, поряд із очевидними перевагами такого інтенсивного інноваційного розвитку, Україна, так само як і інші розвинуті країни світу, зазнає все зростаючого тиску на власний інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку особи, суспільства, держави. Глобальність процесів інформатизації та їх технічні особливості роблять питання забезпечення інформаційної безпеки в таких умовах дійсно не лише «найважливішою функцією держави», але й «справою всього українського народу», як це зазначається у ст. 17 Конституції України.

Електронний документообіг будується за параметрами і вимогами, які притаманні будь-якій системі інформаційних технологій. Отже, цілком виправданим є те, що система електронного документообігу контролюється засобами ІТ-аудиту за наступними напрямками: контроль поточного стану, контроль інфраструктури, контроль інформаційної безпеки.

За результатами аналізу основних загроз електронному документообігу з метою їх адекватної ідентифікації запропоновано загрози економічній та інформаційній безпеці класифікувати таким чином: ступінь усвідомлення; джерело загрози; природа виникнення; імовірність реалізації; вид людської діяльності; об'єкт посягання; можливість прогнозування. Представлена класифікація загроз безпеці електронного документообігу стала основою для розробки методики оцінки актуальності загроз, яка є підґрунтям для визначення методів і засобів для їх запобігання або нейтралізації. Застосування даного підходу до оцінки вразливості систем електронного документообігу дозволило вперше запропонувати алгоритм оцінки загроз інформаційній безпеці завдяки коефіцієнту вихідної захищеності системи, ваговому коефіцієнту актуальності загроз та коефіцієнту небезпеки джерел загроз (рис. 3).

Процес управління ризиками полягає в оцінці їх розміру, розробці заходів для нівелювання, створення механізму контролю та складається з наступних етапів: ідентифікація активів і цінності ресурсів, що потребують захисту; аналіз загроз і їх наслідків; класифікація ризиків; вибір методології оцінки ризиків; оцінка невірального залишкового ризику.

Рис. 3. Алгоритм оцінки загроз інформаційної безпеки систем електронного документообігу

У четвертому розділі **“Методологія проектування електронних форм бухгалтерських документів та баз даних”** досліджено особливості електронного документування процесів матеріального забезпечення господарської діяльності, удосконалено методичні аспекти документування розрахункових операцій із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, розроблено технологію електронного обліку праці та її оплати, удосконалено електронний документообіг у системі оподаткування.

Організація даних процесно-орієнтованих інформаційних систем бухгалтерського обліку бізнес-структур має певні особливості електронного документування господарської діяльності та повинна мати чіткий механізм управління бізнес-процесами. В процесі розробки методології проектування

електронного документообігу окремих документів і баз даних необхідно враховувати господарські потреби суб'єкта, номенклатуру процесів, адміністративну діяльність, область архівування. Тому дослідження містить наукові рекомендації щодо електронного документування процесів матеріального забезпечення господарської діяльності, розрахункових операцій з контрагентами суб'єкта із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, розрахунків з оплати праці та інших виплат, електронного документообігу за розрахунками з бюджетом за податками та зборами.

На теперішній час склалася негативна тенденція, коли облікова теорія і практика стоять осторонь від сучасних досягнень економічних наук. Подолати цей розрив та усунути амбівалентність облікової науки стало можливим завдяки новітнім розробкам у галузі документування господарських операцій та інформаційної логістики. З огляду на викладене розроблено модель організаційної структури управління товарними операціями в системі електронного документування, яка включає центри документування матеріального забезпечення в системі логістики.

У міру збільшення масштабів фінансових операцій і операцій з матеріального забезпечення, появи нових видів платіжних інструментів і фінансово-банківських технологій підвищується роль оперативності, надійності й безпеки розрахунків. Найважливішим сегментом поліпшення якості та оперативності розрахункових операцій є вдосконалення системи електронного документування. Розроблено систему кодування реквізитного складу розрахункових документів, що дозволило виділити центри формування інформаційних ресурсів у системі електронного документообігу. У роботі наведено механізм узгодження електронним цифровим підписом (ЕЦП) розрахункового документа в розрізі платформ електронного документообігу адресанта та адресата розрахункового документа на базі організаційно-технічної підсистеми центру сертифікації ключів.

Залежно від напрямів використання грошових коштів суб'єкта господарювання запропоновано технологію системного оформлення та обробки розрахункових документів, яка залежить від засобів розрахунків (готівкові, безготівкові та ін.), сторін розрахункової операції (постачальники, працівники, підзвітні особи, покупці, кредитні установи, бюджет тощо) та умов розрахунків (попередня оплата, оплата в момент отримання активів, післяплата тощо).

Для упорядкування електронного документування розрахункових операцій на підприємстві запропоновано розробляти уніфіковані технологічні картки обробки розрахункових документів, у яких наводити послідовність їх оформлення, авторизації та реєстрації в рамках обліково-інформаційного процесу та проведення і перенесення до звітності в рамках обліково-аналітичного процесу.

Інтеграція персоналу, інформації та бізнес-процесів у межах інформаційної системи бухгалтерського обліку підприємства вимагає одноразового введення даних та надання загального доступу до інформаційних ресурсів усім співробітникам, задіяним у конкретній операції, що дозволяє знизити витрати на персонал та підвищити ефективність праці. Доведено, що такі можливості надає система електронного документування праці. Установлено, що модель електронного документообігу праці та її оплати має забезпечити інтеграцію трьох окремих

модулів: планування кадрового забезпечення, адміністрування персоналу, управління якістю праці. При цьому модуль адміністрування персоналу (управління набором персоналу, облік використаного робочого часу, облік заробітної плати за різними формами оплати праці, видами нарахувань та утримань, облік розрахунків з підзвітними особами та розрахунків із покриття завданої шкоди, контроль розрахунків з органами соціального страхування та бюджетом) обслуговує обліково-інформаційний процес, а модулі планування (стратегія підбору та позиціонування обліково-економічного та управлінського персоналу з урахуванням потреб системного підвищення його кваліфікації) та управління якістю праці (перманентний аналіз ефективності витрат на оплату праці) – обліково-аналітичний.

Дослідження інформаційних масивів управління працею та її оплатою дозволило виділити реквізитний склад документів у розрізі умовно-постійних реквізитів-підстав та умовно-змінних реквізитів-ознак, що дозволяє будувати обліковий процес у вигляді двох векторів – об'єктів та відношень між ними. Розроблено модель первинного обліку праці та її оплати в системі електронного документообігу, яка враховує сутність адміністративних бізнес-процесів підприємства, базується на переліку типових форм облікової документації та дозволяє уникнути дублювання не лише документів, а й окремих їх реквізитів. Роль вектора об'єктів у запропонованій схемі виконують масиви реквізитів, що містяться в первинних документах, а роль вектора відносин між ними – етапи облікового процесу.

Міжнародні економічні стандарти обумовлюють необхідність упровадження системи електронного документообігу та поступове наближення української моделі оподаткування до структури сучасного оподаткування ЄС, посилення і зміцнення співробітництва, спрямованого на вдосконалення і розвиток податкової системи та податкових органів України. Доведено, що застосування системи електронного оподаткування можливе лише після вирішення низки проблемних питань, таких як відсутність спільних форматів ЕЦП, наявність різних сертифікаційних центрів, інтерфейсна недосконалість діючих програмних продуктів, необхідність захищеності архівування електронних документів контролюючими органами.

Поступовий перехід системи адміністрування податків на технології електронного врядування дозволяє стверджувати, що питання запровадження системи електронного документообігу вже не є справою окремих суб'єктів господарювання, а належить до низки пріоритетів держави, що актуалізує необхідність розробки методологічних та організаційних засад електронного документообігу у сфері оподаткування. У роботі запропоновано модель електронного документування, яка враховує процедуру автентифікації платника податку в глобальній системі електронного уряду, вдосконалює форми облікових реєстрів та податкової звітності, дозволяє забезпечити складання повної та правдивої звітності без додаткових витрат на утримання персоналу, підвищує якість інформаційних потоків з електронного документування податкових розрахунків.

У п'ятому розділі **“Формування концептуальної моделі глобального документообігу як основи розвитку бухгалтерського обліку в Україні”** представлено наукове обґрунтування системи глобального документообігу, поглиблено теоретичні основи стандартизації електронного документування

підприємницької та непідприємницької діяльності, удосконалено методологію генерування документів суворої звітності в умовах електронного документообігу, запропоновано механізм перспективного розвитку системи глобального документообігу в Україні.

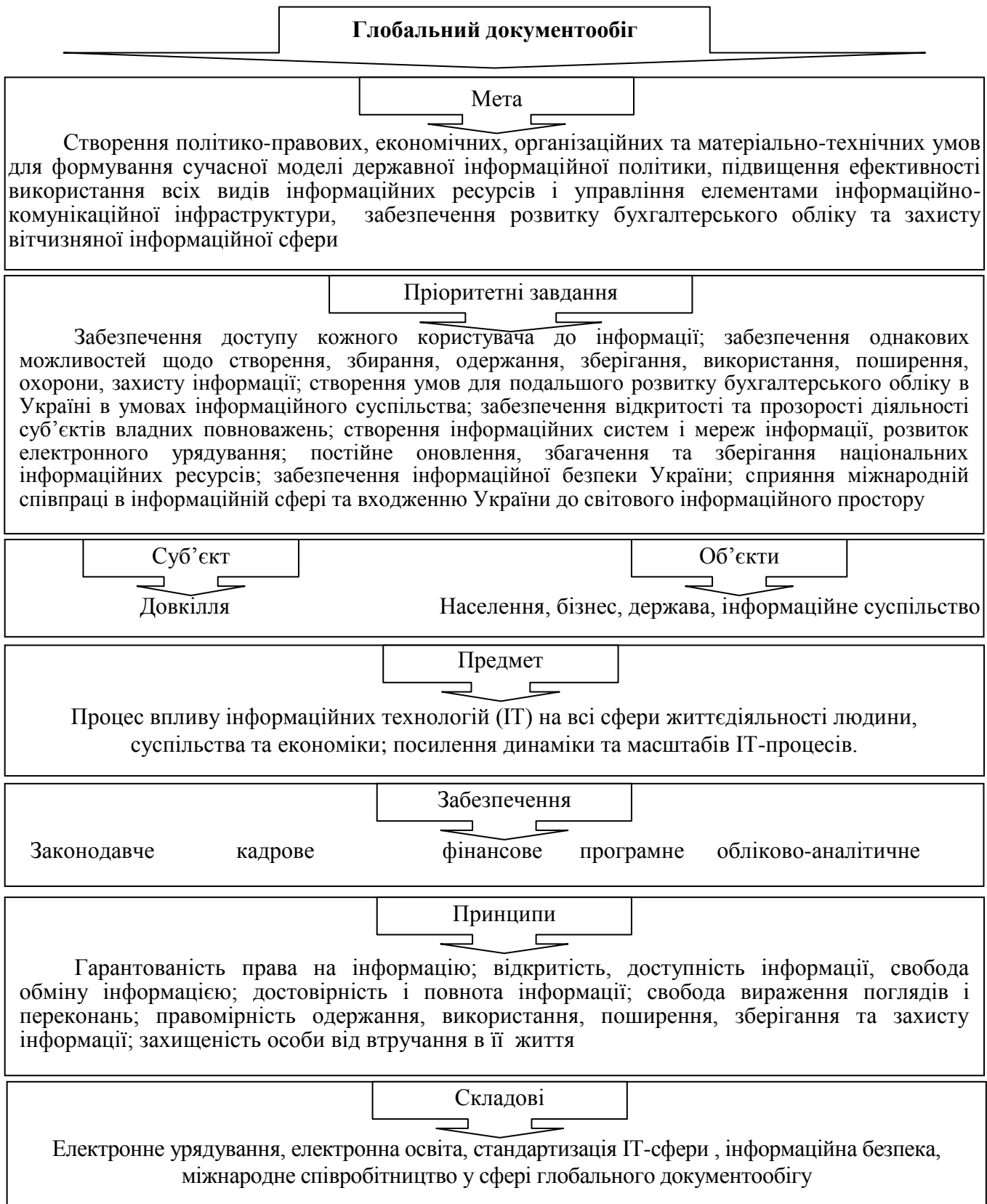
Доведено, що однією із загальносвітових тенденцій є розвиток інформаційного суспільства та суспільства знань. Динаміка цього процесу, його результати для громадян, суспільства та держави значною мірою залежать від обґрунтованості відповідної державної політики та управління, які повинні формуватись на основі достовірної, точної, своєчасної та повної інформації про стан, тенденції та фактори впливу на розвиток, у тому числі з урахуванням прогностичних оцінок наслідків прийнятих рішень тощо. Вирішити означені завдання можна лише за умов побудови в державі системи глобального документообігу, що доведено результатами дослідження зазначеної проблеми.

Для кількісної оцінки рівня розвитку глобального документообігу пропонується використовувати визнаний світовою спільнотою індекс розвитку електронного уряду (E-Government Index), який розраховується за методологією ООН на підставі індексів урядових веб-сайтів, телекомунікаційної інфраструктури та людського капіталу. Аналіз динаміки загального індексу розвитку електронного документообігу станом на 2014 рік склав 0,5032, тобто Україна втратила 0,0621 індексу порівняно з 2012 роком, що фактично вартувало 19 позицій її рейтингу серед країн світу.

У роботі досліджено стан упровадження міжнародних стандартів з інформаційного обміну та запропоновано методологічні засади з імплементації в Україні міжнародного досвіду стандартизації процесів підтримки технічного регламенту з електронного документообігу, методи безпеки інформаційних технологій, телекомунікації та інформаційного обміну між інформаційними масивами. Запровадження розроблених механізмів інформаційного обміну та контролю якості документообігу в органах державної влади сприяло розвитку концепції державного контролю обігу бланків суворої звітності, алгоритм якої наведено в дисертації.

Розвиток процесів глобального документообігу в Україні відбувається на основі різних механізмів державного управління, які недостатньо узгоджені між собою за принципами, пріоритетами, завданнями, об'єктами, процедурами, термінами та ресурсами, значною мірою дублюються, а іноді й суперечать один одному. Розроблена концептуальна модель глобального документообігу в системі бухгалтерського обліку будується на засадах електронного документування в системі бухгалтерського обліку, які орієнтуються на визначення проблемних питань у методології та практиці бухгалтерського обліку та їх відповідне коригування (рис. 4).

Наведена концептуальна модель глобального документообігу складається з взаємопов'язаних понять, що використовуються для опису предметної області бухгалтерського обліку, тобто містить мету, пріоритетні завдання, характеристику суб'єкта та класифікацію об'єктів як елементів організації бухгалтерського обліку в широкому сенсі, принципи функціонування системи і закони перебігу процесів у ній.

Рис. 4. Концептуальна модель глобального документообігу в системі бухгалтерського обліку

Довкілля як суб'єкт глобального документообігу забезпечує всю систему ресурсами. Населення як об'єкт з зазначеної четвірки «населення-бізнес-держава-

інформаційне суспільство» є найбільш масовим споживачем інформаційних технологій, крім використання їх на виробництві, має власні інтереси та потреби в сфері побуту, дозвілля, придбання товарів, медицині, освіті, зверненні до органів влади тощо. Для бізнесу або виробництва критично важлива ефективність, наявність попиту, ресурсів. Важливою стороною ефективності бізнесу є непродуктивні витрати часу та коштів, до яких відносяться витрати на вирішення проблем в органах влади – оформлення декларацій, дозволів та ліцензій, звітність тощо. Саме мінімізація цих витрат, включаючи й діяльність самих органів влади, створила передумови для електронного урядування. Держава інтегрує всю систему глобального документообігу, яка представлена сукупністю державних, регіональних і місцевих органів, а запровадження глобального електронного документування та повноцінного електронного урядування має вирішити проблему корупції в наслідок вимушеного спілкування населення і бізнес-структур з владою.

Розбудова системи глобального документообігу дозволить упорядкувати заходи із залучення населення та бізнесу до використання ІТ та зорієнтувати державну політику на забезпечення виходу України на передові світові позиції сталого розвитку інформаційного суспільства.

ВИСНОВКИ

Результатом наукового дослідження є теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні методологічних засад і розробці практичних рекомендацій з моделювання ефективної системи електронного документообігу суб'єктів господарювання в Україні, побудова на основі такої моделі інфраструктури баз даних для формування інформаційно-аналітичного забезпечення всіх рівнів управління. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції.

1. Дослідження історії розвитку моделей бухгалтерського обліку в різних країнах світу дозволило виділити низку закономірностей, які ґрунтуються на основних облікових ідеях відповідного часу та етапах розвитку суспільно-економічних відносин. Структурна побудова облікового процесу з позиції його кінцевого продукту дозволяє дійти висновку, що процедури первинного обліку (спостереження, сприйняття факту здійснення господарської операції, їх вимірювання в натуральних вимірниках та вартісних показниках, фіксування в первинних документах) дозволяють сформувати базу первинних даних за об'єктами бухгалтерського обліку, конкретизованими у вигляді облікових номенклатур, що відповідає інформаційній функції бухгалтерського обліку. Тому даний процес визначено як обліково-інформаційний. Разом з тим, бухгалтерський облік не лише інформує про стан, елементи та зміни в діяльності суб'єкта господарювання (інформаційна функція), а й виконує функцію оцінювання результатів роботи на підставі узагальнення даних та формування впорядкованої сукупності показників, що відображають результати діяльності в динаміці (аналітична функція), що є підставою трактувати зазначений процес як обліково-аналітичний. У результаті, комплексна взаємодія двох складових облікового процесу формує якісний продукт для всіх груп користувачів облікової інформації.

2. Кожна з підсистем адміністративного бізнес-процесу являє собою множину ієрархічно розташованих та горизонтально систематизованих бізнес-процесів нижчого рівня, об'єднаних загальною метою бізнес-системи предметної області. На деталізованому рівні підсистеми адміністративного бізнес-процесу складаються з множини елементарних функцій. Таким чином, поняття “бізнес-система”, “бізнес-підсистема” та “господарська операція” перебувають у певній ієрархічній залежності та визначають логіку адміністративного бізнес-процесу. Розробку ієрархічної структури облікового процесу запропоновано розпочинати з опису логіки через визначення його ключових елементів (рівні предметної області), таких як елементарна функція, бізнес-система, бізнес-підсистема, бізнес-процес. Під час проектування технології облікового процесу необхідно використовувати системотехнічні методи, основними з яких є встановлення наявності прямих та зворотних інформаційних зв'язків, декомпозиція інформаційної системи і її модулів, відкритість і можливість удосконалення комплексу облікових процедур.

3. Документ у системі інформаційно-документальної діяльності є предметом задоволення інформаційної потреби, яка формується на стадії побудови ідеального образу. Тому суб'єктом документування як базового елемента методу бухгалтерського обліку виступають форми людського соціуму, а об'єктом – дані, які циркулюють у соціально-інформаційному середовищі. Дослідження елементів методології документування (об'єкт, суб'єкт, предмет, принципи, способи, методи) дозволило розробити його концептуальну модель, яка покладена в основу побудови класифікації документів та ієрархічної структури управлінських інформаційних систем.

4. Застосування методів моделювання дозволило визначити основним завданням побудови онтології документування господарських процесів проектування мульти-контекстної бази знань. Вона являє собою відкриту систему обліково-аналітичного забезпечення з можливостями інтелектуального доступу до документів та включає загальні поняття про об'єкти, процеси та явища зовнішнього і внутрішнього бізнес-оточення інституційної одиниці; семантичну структуру термінів та зв'язків між ними; а також правила обробки та зберігання ресурсів, що доступні різноманітним програмним засобам. Дослідження таких елементів методології документування, як об'єкт, суб'єкт, предмет, принципи, способи та методи, дозволило сформувати системне уявлення про документаційно-інформаційні процеси і покладено в основу побудови класифікації документів та ієрархічної структури управлінських інформаційних систем від окремого підприємства до державного рівня.

5. Для оцінки значення документів згідно з методом пізнання розроблено їх комплексну класифікацію. Традиційний підхід ґрунтується на класифікаційних ознаках документів у бухгалтерському обліку, які обумовлені їх призначенням, порядком складання, способом відображення операцій, місцем складання та порядком заповнення. В основу запропонованої науково обґрунтованої класифікації документів покладено їх функціональне призначення. Рекомендована класифікація документів забезпечить ефективну систему їх кодування, зберігання в базі даних та організації документування як на рівні суб'єктів господарювання, так і на макрорівні.

6. Доведено, що можливість існування віртуального підприємства може забезпечити чітка консолідація фіксації господарських фактів та результатів бізнес-процесів за допомогою уніфікованих форм документів та єдиної корпоративної онтологічної моделі формалізованого знання про просторово розосереджене групування фізичних та юридичних осіб з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Запропонована модель інформаційних потоків віртуального підприємства формалізує фактичний енергетичний обмін, що відбувається на інформаційному рівні з урахуванням ключових пунктів документування господарських фактів, що надає всім учасникам бізнес-процесів зокрема та суспільству загалом певні переваги.

7. Дослідження наукових досягнень та аналіз практичних рішень з автоматизації формування обліково-аналітичного забезпечення управління інтелектуальними активами і бізнес-процесами підприємства дозволило класифікувати інформаційні системи управління документообігом за наступними групами: корпоративні, орієнтовані на бізнес-процеси, системи управління контентом, системи управління потоками завдань. За результатами моніторингу існуючих систем електронного документообігу встановлено, що загальний рейтинг ефективності застосування СЕД доцільно оцінювати за показниками функціональної можливості, очікувань користувачів відповідно вартості впровадження, питомою вагою параметрів прийняття рішення щодо впровадження СЕД та за рейтингом технічної досконалості.

8. Для вирішення завдань обліково-аналітичного процесу, який вимагає ретроспективних даних за тривалі інтервали часу, створюються предметно-орієнтовані сховища даних, розвиток яких спрямований на зростання їх функціональності та інтелектуальний аналіз даних. Розроблена структура Положення про архів підприємства включає всі аспекти сучасного електронного діловодства і документообігу, що дозволило запропонувати механізм формування електронного архіву, який відповідає організаційній структурі підприємства, надає можливість делегування функцій та повноважень, дозволяє налагодити гнучку маршрутизацію документів із налаштування графіків документообігу, здійснює підтримку електронного цифрового підпису, гарантує доступ до віртуальної бази знань через web-інтерфейс.

9. Для розробки методологічних засад оцінки ефективності процесу документування на підприємстві ключове значення мають концепція, на базі якої сформульовано адекватне відображення об'єкта, та обґрунтованість відбору суттєвих ознак і зв'язків господарського явища, яке реєструється. До компонентів цієї концепції віднесено організаційні рівні процесу документування в бухгалтерському обліку, атрибути якості, показники споживчої якості, тип системи документообігу, тип надходження даних, стан системи контролю. Проблему оцінки якості формування інформаційних ресурсів в процесі документування вирішено під час розробки інструментарію оцінки ефективності функціонування складових системи через систему показників ефективності: ефективність системи комунікацій; ефективність управління документами; ефективність управління потоками робіт; ефективність управління взаємодією. Побудована система контролю якості

задовольняє вимогам користувачів облікової інформації, ураховує тенденції розвитку бізнес-процесів, визначає життєздатність стратегічних рішень.

10. Аналіз динаміки злочинів у сфері інформаційної безпеки України в 2012-2014 рр. свідчить про експоненціальне зростання кількості шахрайств, які здійснюються за допомогою високих інформаційних технологій, що є наслідком недосконалості існуючих технологій інформаційного захисту в системах електронного документообігу. Водночас, електронний документообіг будується за параметрами і вимогами, які притаманні будь-якій системі інформаційних технологій. У роботі рекомендовано контроль систем електронного документообігу здійснювати засобами ІТ-аудиту за наступними напрямками: контроль поточного стану, контроль інфраструктури, контроль інформаційної безпеки.

З метою адекватної ідентифікації загрози інформаційній безпеці запропоновано класифікувати (за ступенем усвідомлення; джерелом загрози; природою виникнення; імовірністю реалізації; відношенням до виду людської діяльності; об'єктом посягання; можливостями прогнозування), що стало підґрунтям для розробки методики оцінки актуальності загроз для визначення методів і засобів їх запобігання та нейтралізації. Застосування такого підходу дозволило запропонувати алгоритм оцінки загроз інформаційній безпеці на основі коефіцієнтів вихідної захищеності системи, актуальності загроз та ступеня небезпеки джерел загроз.

11. Документування, як початковий етап бухгалтерського обліку, генерує оперативну та достовірну інформацію і виступає сполучною ланкою між господарською діяльністю і системою управління суб'єктом господарювання. У дисертації розроблено рекомендації з імплементації методики електронного документування за ключовими бізнес-процесами підприємства, а саме: матеріального забезпечення, розрахункових операцій, праці та її оплати, а також електронного документообігу в системі оподаткування. Розроблено алгоритми електронного документування операцій матеріального забезпечення господарської діяльності та розрахункових операцій, що дозволило запропонувати модель організаційної структури управління бізнес-процесами в системі електронного документування з розмежуванням інформаційних потоків за центрами відповідальності. Розроблена модель електронного документування в системі бухгалтерського обліку враховує процедуру автентифікації платника податку в глобальній системі електронного уряду, вдосконалює форми облікових реєстрів та податкової звітності, дозволяє забезпечити складання повної та правдивої звітності без додаткових витрат на утримання персоналу, підвищує якість інформаційних потоків з електронного документування податкових розрахунків.

12. Ураховуючи низку наявних проблем в інформаційній сфері, зокрема необхідність розвитку інформаційного законодавства, проведення системної кореляції з вирішення питань захисту та забезпечення основних прав, цінностей і соціально-економічних інтересів людини, суспільства і держави, з'явилася нагальна потреба в розробці регламентів підтримки електронного документообігу. Розроблені методологічні положення щодо гармонізації стандартів вироблення методів ІТ-безпеки сприятимуть запровадженню в Україні міжнародних стандартів якості ISO групи "Технології безпеки".

13. На основі міжнародних стандартів інформаційного обміну та з урахуванням особливостей системи державного управління в Україні розроблено методологічні засади вдосконалення концепції державного контролю обігу бланків суворої звітності, у якій передбачено виділяти емісію електронних документів за трьома видами: документарна, змішана та електронна. Запропоновано алгоритм електронного документообігу в органах державної влади, де функції координаційного центру покладаються на Департамент державної політики у сфері пробірного нагляду, документів суворої звітності та лотерейної діяльності Міністерства фінансів України.

14. Розроблено концептуальну модель глобального документообігу в системі бухгалтерського обліку, яка базується на засадах інноваційного розвитку, високотехнологічного виробництва, зростання національного доходу та добробуту населення. Рекомендована система глобального документообігу має забезпечити залучення населення та бізнесу до використання ІТ, державна політика має орієнтуватися на доведення громадянам переваг використання та розвитку ІТ, що є стимулом для розвитку високотехнологічних виробництв та підгрунтям цілісної обґрунтованої державної політики забезпечення сталого розвитку інформаційного суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Янчев А.В. Електронний господарський документообіг в Україні: стан та перспективи розвитку: монографія / А.С. Крутова, О.В.Чумак, А.В. Янчев. – Харків: ХДУХТ, 2012. – 213 с. (заг. обсяг 13,3 друк. арк., індивід. автора 4,4 друк. арк.: проведено порівняння систем документообігу та аналіз законодавчої бази впровадження системи електронного документування в Україні).

2. Янчев А.В. Інформаційне забезпечення управління інноваційною діяльністю: монографія / А.С. Крутова, А.В. Янчев, Л.Ю. Курбетдінова. – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. – 180 с. (заг. обсяг 11,25 друк. арк., індивід. автора 3,75 друк. арк.: досліджено особливості документування інноваційної діяльності).

3. Янчев А.В. Документування господарських процесів: теорія та філософія // Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект: колективна монографія у 2 т. / за ред. П.Й. Атамас. – Дніпропетровськ: Гурда, 2013. – Т. 1. – 358 с. – С. 166-177. (заг. обсяг 22,38 друк. арк., індивід. автора 0,75 друк. арк.: розроблено концептуальну модель процесу документування).

4. Янчев А.В. Розрахунки електронними грошима: документування, облік і контроль: монографія / А.В. Янчев, О.О. Нестеренко, П.О. Сахаров. – Харків: ХДУХТ ; Майдан, 2014. – 238 с. (заг. обсяг 14,88 друк. арк., індивід. автора 4,96 друк. арк.: досліджено особливості документування розрахункових операцій з використанням електронних грошей в відкритих та закритих системах їх обігу).

5. Янчев А.В. Первинний облік товарних операцій підприємств роздрібною торгівлі: монографія / Т.О. Тарасова, А.В. Янчев, І.Г. Волошан. – Харків: ХДУХТ, 2015. – 240 с. (заг. обсяг 10,8 друк. арк., індивід. автора 3,6 друк. арк.: розроблено організаційну структуру управління товарними операціями в системі електронного документування).

6. Янчев А.В. Електронне документування: теорія, методологія, практика: монографія / А.В. Янчев. – Харків: ХДУХТ, 2015. – 364 с. (16,4 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Yanchev A. Government Control of standardization of Documents Circulation in Economic Activity / A. Krutova, A. Yanchev // International Scientific Conference Accounting, audit, analysis: science in the context of innovation and globalization / 1th Part – Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2012. – S. 286-295. (заг. обсяг 0,64 друк. арк., індивід. автора 0,32 друк. арк.: досліджено теоретичні основи стандартизації електронного документування господарської діяльності).

8. Yanchev A. Institutional aspects of accounting process technology / A. Yanchev // Theoretical and practical issues of ensuring the economic interests of the modern innovative society. - B&M Publishing San Francisco, California, USA, 2014. – S. 156-165. (0,63 друк. арк.) (включено до РИНЦ).

9. Yanchev A.V. Accounting documents archiving in terms of socio-economic relations informatization / A.V. Yanchev // Wirtschaft und Management: Theorie und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. Vol. 2 – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – S. 224-229. (0,38 друк. арк.) (включено до Science Index, THOMSON REUTERS).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

10. Янчев А.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управлінського обліку / Т.В. Бочуля, А.В. Янчев // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №3(129). – С. 275–282. (заг. обсяг 0,5 друк. арк., індивід. автора 0,25 друк. арк. : розроблено модель організаційної структури системи управлінського обліку із налагодженням бази захисту даних) (включено до РИНЦ, INDEX COPERNICUS, ULRICH'S PERIODICALS DIRECTORY).

11. Янчев А.В. Інноваційні технології обробки облікових документів / А.В. Янчев // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму: збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2013. – № 1 (6). – С. 406-412. (0,54 друк. арк.) (включено до РИНЦ, INDEX COPERNICUS, ULRICH'S PERIODICALS DIRECTORY).

12. Yanchev A.V. Accounting process technology: structural and logical aspects / A.S. Krutova, A.V. Yanchev // Незалежний аудитор. – № 8 (II) – Київ : ТОВ «Видавництво «СОБА», 2014. – С. 12–19. (заг. обсяг 0,5 друк. арк., індивід. автора 0,25 друк. арк. : розроблено функціональну структуру технології облікового процесу на основі елементарних функцій управління) (включено до EBSCO).

13. Янчев А.В. Теоретико-методологічні засади облікового процесу в інформаційній економіці / А.В. Янчев // Бізнес-Інформ, № 4, 2014. – С. 341-347. (0,44 друк. арк.) (включено до ULRICHWEB, RePEc, INDEX COPERNICUS, GetInfo, BASE та ін.).

14. Янчев А.В. Контроль інформаційної безпеки в системах електронного документообігу / А.В. Янчев // Бізнес-Інформ, № 4, 2015. – С. 199–204. (0,46 друк.

арк.) (включено до ULRICHSWEB, RePEc, INDEX COPERNICUS, GetInfo, BASE та ін.).

15. Янчев А.В. Особливості архівування документів в умовах інформатизації суспільно-економічних відносин / А.В. Янчев // Бізнес-Інформ, № 5, 2015. – С. 208–215. (0,73 друк. арк.) (включено до ULRICHSWEB, RePEc, INDEX COPERNICUS, GetInfo, BASE та ін.).

16. Янчев А.В. Електронний документообіг в системі оподаткування / А.В. Янчев // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2015. – № 1(71). – С. 299–305. (0,46 друк. арк.) (включено до РИНЦ).

Статті у наукових фахових виданнях України:

17. Янчев А.В. Сутність комп'ютерного аудиту в сучасних умовах господарювання / А.В. Янчев, Н.В. Бойченко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: збірник наукових праць. – Харків: ХДУХТ, 2009. – Вип. 2 (10). – С. 104-109. (заг. обсяг 0,38 друк. арк., індивід. автора 0,19 друк. арк.: розроблено методичні засади використання систем електронного документообігу при проведенні аудиту).

18. Янчев А.В. Питання управління та оцінки інформаційних технологій / А.В. Янчев // Економіст. – 2011. – №9. – С. 50-52. (0,6 друк. арк.).

19. Янчев А.В. Створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом: передумови та перспективи / А.В. Янчев, О.І. Печенка, М.В. Андрійченко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: збірник наукових праць. – Харків: ХДУХТ, 2012. – Вип.1(15). – Ч. 2. – С. 52-60. (заг. обсяг 0,56 друк. арк., індивід. автора 0,19 друк. арк.: проаналізовано перспективи, переваги та заходи, які має здійснити Україна для забезпечення інформаційного обміну в системі електронного документування з Європейським Союзом та контролю інформаційної безпеки для реалізації стратегічних цілей у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві).

20. Янчев А.В. Ефективність використання експортного потенціалу України в системі світового господарства / А.В. Янчев, О.І. Печенка, В.О. Пірштук // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: збірник наукових праць. – Харків: ХДУХТ, 2012. – Вип.2 (16). – С. 205-213. (заг. обсяг 0,56 друк. арк., індивід. автора 0,19 друк. арк.: окреслено пріоритетні заходи щодо вдосконалення організаційно-методичних засад електронних розрахунків України).

21. Янчев А.В. Документування операцій з розрахунків електронними грошима / А.В. Янчев, П.О. Сахаров // Економічний аналіз: збірник наукових праць. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Т. 14. – №2. – С. 240-248. (заг. обсяг 0,56 друк. арк., індивід. автора 0,28 друк. арк.: розроблено форми документів для документування операцій з розрахунків електронними грошима).

22. Янчев А.В. Теоретичні основи організації обліку на підприємствах індустрії гостинності: міжнародний аспект / А.В. Янчев, Л.О. Кирильєва, О.В. Топоркова, Д.Д. Кирильєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку: збірник наукових праць. – Харків: ХДУХТ, 2014. – Випуск 1(19). – С. 65-73. (заг.

обсяг 0,56 друк. арк., індивід. автора 0,14 друк. арк.: досліджено особливості електронного документування господарських операцій підприємств індустрії гостинності).

23. Янчев А.В. Перспективи гармонізації обліку в Україні в рамках податкової реформи / А.В. Янчев, А.С. Крутова // Економічна стратегія і перспективи розвитку: збірник наукових праць. – Харків: ХДУХТ, 2014. – Випуск 2 (20). – С. 15-25. (заг. обсяг 0,69 друк. арк., індивід. автора 0,35 друк. арк.: розроблено методику електронного документування податкових розрахунків).

24. Янчев А. Облік в підприємствах індустрії гостинності (ресторани) при застосуванні новітніх інформаційно-розрахункових технологій / Л. Кирильєва, А. Янчев, Д. Кирильєва // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації: міжнародний збірник наукових праць. – Тернопіль: Крок, 2014. – Випуск 2. – С. 151-154. (заг. обсяг 0,56 друк. арк., індивід. автора 0,28 друк. арк.: досліджено особливості використання систем електронного документообігу в підприємствах індустрії гостинності).

25. Янчев А.В. Методологія проектування електронного документообігу процесів товарно-матеріального забезпечення господарської діяльності / А.В. Янчев // Науковий вісник Ужгородського університету: збірник наукових праць / Серія: Економіка. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – Вип. 1 (45). – Т.2. – С. 410-416. (0,52 друк. арк.).

26. Янчев А.В. Методологічні аспекти обліку бланків суворої звітності в системі електронного документообігу / А.В. Янчев // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі / Серія: Економічні науки. – Полтава: ПУЕТ, 2014. – №5 (67). – С. 172-176. (0,4 друк. арк.).

27. Янчев А.В. Процеси документування в умовах онтології віртуальної реальності / А.В. Янчев // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі / Серія: Економічні науки. – Полтава: ПУЕТ, 2014. – №6 (68). – С. 210-217. (0,54 друк. арк.).

28. Янчев А.В. Електронний облік праці та її оплати – основа державної стратегії формування людського капіталу / А.В. Янчев // Вісник ХНАУ: збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету / Серія: Економічні науки. – Харків: ХНАУ, 2015. – № 2. – С. 212-221. (0,5 друк. арк.).

29. Янчев А.В. Компетентнісна складова організації документування господарських операцій / А.В. Янчев // Вісник Черкаського Університету. Серія економічні науки. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2015. – № 12 (345). – С. 142-145. (0,6 друк. арк.).

30. Янчев А.В. Планування перспективного розвитку глобального документообігу в системі бухгалтерського обліку / А.В. Янчев // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Міжнародний збірник наук. праць. – Вип. 1 (31) – Житомир: ЖДТУ, 2015. – С. 410-423. (0,66 друк. арк.).

31. Янчев А.В. Проектування складових системи електронного документування розрахункових операцій за синергетичним підходом [Електронний ресурс] / А.В. Янчев // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 128-134. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>. (0,5 друк. арк.).

Матеріали конференцій:

32. Янчев А.В. Україна та “нова економіка”: аспекти становлення економіки інноваційного типу / А.В. Янчев, К.Ю. Величко // Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 40-річчю ХДУХТ (м. Харків, 17 жовтня 2007 р.). – Ч.2. – Харків : ХДУХТ, 2007. – С. 103-104. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк. : визначено шляхи становлення економіки України в умовах інформаціології суспільства).

33. Янчев А.В. Шляхи найефективнішого залучення України до глобалізованого світу / А.В. Янчев, О.І. Печенка, Л.О. Шкатова // Соціально-економічні аспекти розвитку України в умовах кокурентного середовища: всеукр. наук.-практ. конф. : тези доп. –Первомайський ф-т Харківського держ. ун-ту харч. та торг. (м. Первомайськ, 8-9 квітня 2010 р.). – Харків : ХДУХТ, 2010. – С. 205–206. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,04 друк. арк. : визначено шляхи залучення України до глобалізованого світу з використанням систем електронного документообігу).

34. Янчев А.В. Алгоритмы криптографической защиты информации в электронных документах / А.В. Янчев // Материалы международ. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию финансово-экономического факультета (Новополоцк, 25-26 октября 2012 г.). – Новополоцк: ПГУ, 2012. С. 241-243. (0,19 друк. арк.).

35. Янчев А.В. Концепція державного контролю обороту суворої звітності в Україні / А.В. Янчев // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6-7 грудня 2012 р.). – Київ : КНЕУ, 2012р. – С. 114-116. (0,19 друк. арк.).

36. Янчев А.В. Нюансы организации системы электронного документооборота на предприятии / А.В. Янчев // Актуальные проблемы бухгалтерского учета, анализа, аудита и контроля в условиях открытой экономики : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Душанбе, 6-7 июля 2012 г.). – Душанбе: ОИПБА РТ, 2012. – С. 134-135. (0,13 друк. арк.).

37. Янчев А.В. Методичні засади оцінки інформаційної безпеки підприємства / А.С. Крутова, А.В. Янчев // Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 26 жовтня 2012 року). – Харків : ХДУХТ, 2012. – С.18-23. (заг. обсяг 0,38 друк. арк., індивід. автора 0,19 друк. арк. : розроблено алгоритм оцінки загроз інформаційної безпеки систем електронного документообігу).

38. Янчев А.В. Організація електронних платіжних систем / Н.В. Бойченко, А.В. Янчев // Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації, присвячено 90-річчю з дня народження ректора (1967-1988 рр.), к.е.н, проф., засл. діяча вищої школи Бережного І.Г. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Харків, 20 квітня 2012 р.). – ХДУХТ, 2012. – С.23-24. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк. : визначено організаційно-методичні аспекти функціонування електронних платіжних систем).

39. Янчев А.В. Перспективи впровадження технологій електронного урядування в Україні / А.С. Крутова, А.В. Янчев // Матеріали V Сімпозіуму Антикризове регулювання у сфері державних фінансів, роль науки у вищих навчальних закладах – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2012. – С. 14-15 (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк.).

40. Янчев А.В. Характеристика функціональних елементів процесів документування господарських операцій / А.В. Янчев // Теория и практика экономики и предпринимательства : материалы X Международной научно-практической конференции (г. Симферополь-Гурзуф, 25-27 апреля 2013 г.). – Саки : ЧП «Предприятие Феникс» – С. 129-130 (0,13 друк. арк.).

41. Янчев А.В. Контроль розрахунків електронними грошима в інформаційній системі підприємства / А.В. Янчев, П.О. Сахаров // Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарства і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 19 листопада 2013 р.) : У 2-х частинах. – Харків : ХДУХТ, 2013. – Ч. II. – С. 83–84. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк. : визначено особливості документування контрольних процедур).

42. Янчев А.В. Правова організація електронного документообігу підприємницької діяльності / А.В. Янчев // Економіка і управління: виклики та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 4-5 лютого 2013 р.). – Дніпропетровськ: Герда, 2013р. – С. 336-338. (0,19 друк. арк.).

43. Янчев А.В. Значення документів у побудові онтологічної моделі підприємства / А.В. Янчев, А.С. Крутова // Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-17 травня 2014 р.) – ЛКА, 2014, - 346 с. – С.196-199. (заг. обсяг 0,25 друк. арк., індивід. автора 0,13 друк. арк. : визначено облікову онтологію документів).

44. Янчев А.В. Організація електронного документообігу в Україні / А.В. Янчев, А.С. Крутова // Розвиток харчових виробництв, ресторанного готельного господарства і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 22 травня 2014 р.). – ХДУХТ, 2014. – Ч.2. – 386 с. – С. 103-104. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк. : досліджено особливості електронного документування процесів господарської діяльності).

45. Янчев А.В. Обліково-інформаційне забезпечення управління витратами підприємств індустрії гостинності / А.В. Янчев, Д.Д. Кирильєва // Розвиток харчових виробництв, ресторанного готельного господарства і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 14 травня 2015 р.). – ХДУХТ, 2015. – Ч.2. – 402 с. – С. 53-54. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., індивід. автора 0,07 друк. арк. : досліджено вплив документування витрат на прийняття управлінських рішень).

46. Янчев А.В. Модель інформаційного захисту систем електронного документообігу / А.С. Крутова, А.В. Янчев // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту

і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці : матеріали Другої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 21-22 квіт. 2015 р.) : Т 11. – Ужгород ДВНЗ «УжНУ», 2015. – С. 133-135. . (заг. обсяг 0,2 друк. арк., індивід. автора 0,1 друк. арк. : розроблено організаційні положення інформаційного захисту в системах електронного документообігу).

Підручники та навчальні посібники:

47. Оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності: навч. посібник / Л.М. Котенко, А.С. Крутова, Т.О. Тарасова, А.В. Янчев. – Харків: ХДУХТ, 2013. – 387 с. (заг. обсяг 24,19 друк. арк., індивід. автора 6,05 друк. арк.: досліджено особливості електронного документообігу в системі оподаткування).

АНОТАЦІЯ

Янчев А.В. Організаційно-методологічні положення електронного документування в системі бухгалтерського обліку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Житомирський державний технологічний університет Міністерства освіти і науки України, 2015.

Дисертація присвячена моделюванню ефективної системи електронного документування бізнес-процесів та розробці моделі інфраструктури баз даних для формування інформаційно-аналітичного забезпечення всіх рівнів управління. Поглиблено теоретичні основи облікового процесу та соціально-економічні засади організації праці персоналу облікових служб. Досліджено діалектику розуміння документа як семантичної основи процесу документування, запропоновано науково обґрунтовану класифікацію документів. Визначено вплив онтології віртуальної реальності на процеси документування. Запропоновано методологічні та організаційні засади процесів архівування документів. Удосконалено методичні та організаційні положення контролю якості документообігу. Розроблено рекомендації з електронного документування окремих бізнес-процесів господарської діяльності. Розроблено методологічні засади стандартизації електронного документування, висвітлено перспективи розвитку методології обліку документів суворою звітністю. Запропоновано концептуальну модель глобального документообігу в Україні.

Ключові слова: документ, документування, віртуальна реальність, електронний документообіг, стандартизація, теорія, методологія, організація.

ANNOTATION

Yanchev A.V. Organization and methodology issues of electronic documentation in accounting system. – Manuscript.

The dissertation for competition of a scientific degree of Doctor of economic sciences by speciality 08.00.09 – Accounting, analysis and audit (by the types of economic activity). – Zhytomyr State Technological University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2015.

The dissertation is devoted to the modelling of effective system of electronic documentation and development of the model of data base infrastructure for the formation

of informational and analytical support of all levels of management. Theoretical foundations of accounting process and social-economic principles of the organization of labour for the personnel of accounting service are extended. The dialectic of understanding the document as a semantic background of the documentation process is studied. Scientifically substantiated qualification of documents is suggested. The influence of the ontology of virtual reality on the documentation processes is determined. Methodological and organizational principles of documents archivation are proposed. Methodical and organizational statements of the audit of document circulation quality are improved. A number of recommendations concerning electronic documentation of some business-processes of economic activity are worked out. Methodological principles of the standardization of electronic documentation are elaborated. The prospects for the development of accounting methodology for the strict accounting documents in the conditions of electronic document circulation are outlined. Conceptual model of global document circulation in Ukraine is suggested.

Key words: document, documentation, virtual reality, electronic document circulation, standardization, theory, methodology, organization

АННОТАЦИЯ

Янчев А.В. Организационно-методологические положения электронного документирования в системе бухгалтерского учета. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Житомирский государственный технологический университет Министерства образования и науки Украины, 2015.

Диссертация посвящена моделированию эффективной системы электронного документирования хозяйственных операций предприятий в Украине и разработке инфраструктуры баз данных для формирования информационно-аналитического обеспечения всех уровней управления. В диссертационной работе определены теоретические основы учетного процесса, рассмотрены особенности генерирования управленческих функций и решений в учетном процессе, систематизированы структурно-логические аспекты технологии учетного процесса, уточнены социально-экономические основы организации труда персонала учетных служб.

Доказано, что учетный процесс следует рассматривать как технологию информационной поддержки принятия решений в рамках административного бизнес-процесса, к которому относятся: принятие мер по введению информационных ресурсов, анализ эффективности управления информацией, применение прикладных инструментов маршрутизации информационных потоков, осуществление внутреннего контроля. Структура учетного процесса, который генерирует конечный продукт – базу данных и базу знаний, представлена в виде двух подпроцессов: учетно-информационного и учетно-аналитического.

Исследованы философские аспекты и теоретические основы процесса документирования, феномен документа в условиях информатиологии общества, раскрыто влияние виртуальной реальности на процессы документирования. Определено, что исходя из диалектики понимания документа, семантической, формальной и сущностной основой процессов документирования является

документ, который способен удовлетворять информационные потребности общества и формировать классы информационных совокупностей. Использование онтологического способа мышления и представления фактов хозяйственной жизни бизнес-структур на любом экономическом уровне позволило охарактеризовать документ как совокупность элементов и взаимосвязанных определений, относящихся к определенной предметной области и выполняющих нормативную функцию – фиксацию категориального аппарата концепции и передачу сведений об объекте исследования концептуальными элементами мега- и метауровней.

Установлено, что внедрение современных ИКТ приблизило показатель информативности документа к показателю его информационной стоимости, которую следует анализировать на знаковом (семиотическом) и содержательном (семантическом) уровнях.

Усовершенствована классификация систем электронного документирования, сформирован инструментарий контроля качества информационного обеспечения управления в интерактивных системах, усовершенствованы организационные положения информационной защиты в системах электронного документооборота. Руководствуясь требованиями законодательства относительно исследования методологической базы организации архивирования документов в условиях информатизации общественно-экономических отношений, предложен внутренний регламент – положение об архиве предприятия, структура которого учитывает общие положения срочности и порядка хранения документов, а также функции электронного архива.

Для обеспечения контроля качества процесса документирования разработана концепция, к компонентам которой следует отнести: организационные уровни процесса документирования; атрибуты качества; показатели потребительского качества; тип системы документооборота; тип поступления данных; состояние системы контроля. По результатам анализа основных угроз электронного документооборота с целью их адекватной идентификации предложено угрозы экономической и информационной безопасности классифицировать по степени восприятия, источнику угрозы, природе возникновения, вероятности реализации, отношению к виду человеческой деятельности, объекту посягательства, возможности прогнозирования. Разработан алгоритм оценки угроз информационной безопасности благодаря коэффициенту исходной защищенности системы, взвешенного коэффициента актуальности угроз и коэффициента опасности источников угроз.

Разработаны рекомендации относительно электронного документирования отдельных бизнес-процессов хозяйственной деятельности. В частности, исследованы особенности электронного документирования процессов товарно-материального обеспечения хозяйственной деятельности, усовершенствованы методические аспекты документирования расчетных операций с применением информационно-коммуникационных технологий, разработана технология электронного учета труда и его оплаты, усовершенствованы модели электронного документооборота в системе налогообложения.

Предложена концептуальная модель глобального документооборота в системе бухгалтерского учета, которая состоит из взаимосвязанных понятий, используемых

для описания предметной области бухгалтерского учета, то есть содержит цель, приоритетные задачи, характеристику субъекта и классификацию объектов как элементов организации бухгалтерского учета в широком смысле, принципы функционирования системы и законы протекания процессов в ней. Представлено научное обоснование системы глобального документооборота, детализированы теоретические основы стандартизации электронного документирования предпринимательской и непредпринимательской деятельности, усовершенствована методология генерирования документов строгой отчетности в условиях электронного документооборота, предложен механизм перспективного развития системы глобального документооборота в Украине. Сформирована система глобального документооборота в Украине, ориентированная на регионы Украины, определение «слабых мест» и их соответствующую корректировку.

Ключевые слова: документ, документирование, онтология, виртуальная реальность, электронный документооборот, стандартизация, теория, методология, организация.

Підписано до друку 12.09.15р. Формат 60×84^{1/16}. Папір офсет.
Друк ксерографічний. Ум. друк. арк. 1,8. Ум. фарбо-відб. 1,9.
Обл.-вид. арк. 2,00 Наклад 100 прим. Зам. № _____

Видавець і виготівник
Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, м. Харків, 61051
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4417 від 10.10.2012 р.
